

СТРАТЕРІЯ, ЗМІСТ ТА НОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ПІДГОТОВКИ СПЕЦІАЛІСТІВ З ВИЩОЮ ТЕХНІЧНОЮ ОСВІТОЮ

УДК 378:8

СОЦІАЛЬНІ ФАКТОРИ ВИКЛАДАННЯ І ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ НА СУЧASNOMU ETAPІ РОЗВITKU SUSPIL'YNIХ VІDNOSENIN

Канд. філол. наук, доц. Азарова Л. Є., Рябоконь О. В.

Викладання і вивчення іноземних мов є складним і багатоаспектним процесом, що вимагає комплексного підходу до вирішення проблем оптимізації цього процесу, тобто врахування як внутрішніх, так і зовнішніх факторів його здійснення. В даній статті розглядаються зовнішні фактори, серед яких чільне місце посідають фактори соціальні.

Розгалуженість сучасних соціальних відносин спричиняє необхідність вилучення з їх сукупності окремих груп факторів: соціально-політичних, соціально-економічних, соціально-лінгвістичних, соціально-психологічних, соціально-культурних. Розглянемо окремо ці групи факторів.

1. Соціально-політичні фактори — це рівень і характер політичних відносин країни рідної мови і країни мови, що вивчається; історичне коріння, сучасний стан і перспективи цих відносин; можливості здійснення контактів громадян двох країн на приватному, громадському та державному рівнях. Вважаємо, що останній фактор є найбільш впливовим і зумовлює наявність або відсутність мотиваційної готовності до вивчення тієї чи іншої мови і в сучасних умовах.

2. Соціально-економічні фактори — це рівень і характер торгівельно-економічних зв'язків двох країн, кількість і професійні ознаки робітничих місць, що вимагають знання тієї чи іншої іноземної мови. Не потребує розгорнутої аргументації думка про те, що цей фактор в умовах сьогодення все впевненіше займає передові позиції і все частіше спричиняє вибір тієї чи іншої мови як предмет вивчення.

3. Соціально-лінгвістичні фактори — це кількісний і якісний склад носіїв мови, що вивчається, які постійно чи тимчасово проживають в країні рідної мови; аналогічні характеристики співвітчизників, що володіють в тій чи іншій мірі мовою, що вивчається; генетичні та типологічні особливості рідної мови і мови, що вивчається в плані їх близькості або віддаленості одна від одної; наявність або відсутність графічного бар'єру в оволодінні мовою, що вивчається. Як відомо, саме наявність графічного бар'єру до самого останнього часу різко зменшувала кількість носіїв мов з писемністю на основі кирилиці, що бажали та/або були у змозі опанувати в потрібний термін і на потрібному рівні мовами з писемністю на основі латиниці. І тільки згадувана вище висока мотивація до вивчення іноземних мов, розробка ефективних методик подолання графічного бар'єру радикально змінюють стан справ.

4. Соціально-психологічні фактори — це престижність володіння мовою, що вивчається; сила упередженості у побутовій думці громадян країни рідної мови щодо надзвичайної складності оволодіння тією чи іншою мовою; ступінь близькості/віддаленості національних менталітетів носіїв відповідних мов; психологічний фон відносин носіїв цих мов, що складається історично або кон'юнктурно. У наш час виявляє себе складна діалектика розвитку тенденцій відносин представників різних народів, носіїв різних мов. З одного боку, знаменням часу є подолання багаторічних перешкод у цих відносинах, перенесення акценту на загальнолюдські цінності. З іншого боку, відомі радикальні зміни у житті ряду країн, зникнення колишніх і виникнення нових держав спричиняють певні складності у міжнаціональних відносинах. Обидві ці тенденції, як свідчать факти, впливають на відношення як до іноземних мов, так і до їх носіїв, що відбувається і на популярності вивчення тієї чи іншої мови.

5. Соціально-культурні фактори — це рівень і характер культурних зв'язків, їх історія, сучасний стан і перспективи; традиції, сучасний стан і пануючі тенденції у викладанні іноземних мов; організаційно-методичні аспекти цього викладання; наявність іншомовних джерел усної і писемної інформації, їх доступність.

У зв'язку з останнім фактором звертає на себе увагу експансія новітніх засобів передачі інформації — спутникового і кабельного телебачення, відеокасет, мікрокомп'ютерів, мультимедіа (тобто апаратного і комп'ютерного програмного забезпечення, що дозволяє передавати інформацію різними способами, а саме за допомогою відеозображення, фотографій, звуку, мультиплікації, тексту і графічного зображення на екрані дисплею). Сьогодні підручник іноземної мови все більше втрачає форму традиційної книги і все частіше постає у вигляді лінгафонних записів, аудіовізуальних і кінокурсів, комп'ютерних програм і контрольно-навчальних пристройів. З цього приводу (вже в котрий раз!) з'являються прогнози щодо витиснення книги новими технічними засобами передачі та зберігання інформації. Однак, втративши монопольну позицію у цій сфері, книга лишається душою сучасної системи комунікації. Це узгоджується з результатами сучасних досліджень і експериментів, що підтверджують незаперечність ролі друкованих дидактичних засобів викладання іноземних мов і ілюзорність загрози книзі з боку новітньої техніки. З іншого боку, спеціалісти прогнозують підвищення ролі технічних засобів навчання, у тому числі у зв'язку з переходом навчання у самонавчання, а також можливість виникнення нових засобів у майбутньому.

Висловлення методистів-теоретиків і викладачів-практиків щодо порівняльних чеснот підручника-книги або підручника-комп'ютерної програми запевняють у тому, що тут має місце досить серйозний розбіг у поглядах. І це не дивно, адже ця проблема не така проста, як може здатися на перший погляд (комп'ютер, безперечно, відкриває дійсно небачені можливості для індивідуалізації процесу оволодіння мовою, у тому числі при самостійному її вивченні). Серед питань, що найчастіше обговорюються у цьому зв'язку, такі: визначення основних дидактичних функцій комп'ютера щодо вивчення іноземної мови; вивчення ролі і місця комп'ютера в оволодінні учнями різними видами мовленнєвої діяльності; можливість оволодіння мовою тільки за допомогою комп'ютера. Цілком зрозуміло, що вирішення цих задач під силу тільки союзу методистів, лінгвістів, програмістів і кібернетиків при провідній ролі перших.

Взагалі проблема поєднання зусиль методистів і представників інших дисциплін є дуже актуальною з погляду на різноманітність внутрішніх і зовнішніх умов викладання і вивчення іноземних мов. Тому напрямки і ступінь інтеграції згаданих наук ми також відносимо до соціально-культурних факторів цього процесу. Тема взаємозв'язків методики та інших наук занадто широка і багатогранна, щоб бути предметом детального розглядання у даній роботі. Зазначимо лише традиційність і плідність співробітництва методистів і спеціалістів в галузі педагогіки навчання і виховання, психології навчання, психолінгвістики, психології спілкування, загальної психології, етнопсихології, вікової психології; лінгвістики, книгознавства. Існують прогнози щодо: а) подальшого зближення лінгводидактики з психолінгвістикою, соціолінгвістикою, етнопсихолінгвістикою, етнографією комунікації, когнітологією; б) появи на засадах комплексних теоретичних і експериментальних досліджень креолізованих дисциплін; в) подальшого розвитку однієї з цих дисциплін — етнолінгводидактики — теорії навчання іноземної мови та культури народу-носія цієї мови; г) зміцнення зв'язків методики з когнітивною лінгвістикою і когнітивною психологією. Дуже важливим є те, що останній напрямок інтеграції наукових знань, як очікується, втілиться у переході до такої організації навчального процесу, коли акцент буде перенесено на творчу діяльність студентів, яка допоможе їм у майбутньому самостійно здобувати знання і розвивати необхідні уміння і навички, а це, в свою чергу, набуває особливого значення у сучасних умовах стрімкого розвитку суспільного пізнання.

Продовжуючи попередню тезу, слід відзначити і таке соціальне явище, як зростання популярності самостійного вивчення іноземних мов.

Ця популярність зумовлена тим, що навчання іноземних мов у школі, в училищі, вузі, на курсах, під керівництвом приватного викладача не може у повній мірі забезпечити якісну і оперативну підготовку тих, хто відчуває потребу в оволодінні іноземною мовою, оскільки:

— викладання іноземних мов в навчальних закладах, як правило, розтягнуто на довгий період, орієнтовано на досягнення усереднених і недостатньо чітко визначених

цілей і не може передбачити, знання якої мови і в якій мірі може виявитись необхідним тій чи іншій особі у найближчий час;

— неможливо передбачити і забезпечити необхідну і достатню кількість викладачів відповідної мови у даний час і у даному місці; трапляється і так, що у місцевості проживання бажаючих оволодіти тією чи іншою мовою взагалі не знаходиться викладачів цієї мови;

— не всі, хто потребує оволодіння іноземною мовою, можуть без відриву від роботи або навчання відвідувати мовні курси; деякі з них позбавлені такої можливості через зайнятість виконання сімейних і громадських обов'язків, стан здоров'я тощо;

— не всі, хто відчуває потребу у знанні іноземної мови, можуть дозволити собі матеріальні витрати на її вивчення в рамках існуючих форм навчання, особливо на курсах і під керівництвом приватного викладача;

— всім колективно-груповим формам організованого навчання як з об'єктивних, так і з суб'єктивних причин часто бракує диференціації і індивідуалізації; як наслідок, навчання відбувається або занадто швидко, або занадто повільно для тих чи інших учнів; існує вірогідність виникнення ускладнень у взаєминах членів навчальної групи, які істотно відрізняються своїми індивідуально-психологічними властивостями; учням частіше доводиться чути неправильне мовлення товаришів, ніж правильне мовлення викладача; навчальний матеріал не завжди становить однаковий інтерес для всіх, хто навчається в одній групі, в той час як всі вони змушені (а багато з них приречені на безуспішні спроби) підтримувати свою увагу на потрібному рівні протягом всього заняття; подібні складнощі викликає і недостатня диференційованість та індивідуалізована способів презентації, семантизації, закріплення, організації тренування і використання, контролю і корекції результатів засвоєння навчального матеріалу;

— робота приватного викладача іноземної мови висуває підвищені вимоги до педагогів, і, як правило, вони у жорстких умовах ринкової економіки і високої конкуренції намагаються відповісти цим вимогам, але багато з бажаючих вивчити іноземну мову суб'єктивно не готові до такої форми навчання, що асоціюється у них, як і будь-яке не-самостійне навчання, з «обмеженням свободи», з «нав'язуванням» їм змісту форм і засобів навчальної діяльності.

Таким чином, досить великий і неоднорідний контингент осіб висуває перед теорією і практикою створення підручників соціальне замовлення у формі науково обґрунтованого методичного забезпечення самостійного навчання іноземним мовам. Суттєво, що це відноситься не до більш чи менш віддалених перспектив, а до нагальних потреб сьогодення, тому вирішення цієї проблеми вимагає відповідного реагування, причому досить оперативного, спеціалістів в галузі теорії і практики створення підручників іноземних мов.

Зрозуміло, що мова не йде про «відміну» або «закреслення» всіх інших форм вивчення іноземних мов та їх методичного забезпечення, адже, по-перше, між усіма формами нема пріоритету, яка розділяла їх, а, по-друге, згідно з сучасними вимогами до навчального процесу у вузі, аудиторна робота студентів, що організується і керується викладачем і спрямовується на виконання його завдань, повинна в той же час бути основою дійсно самостійної діяльності з оволодіння іноземною мовою. Досягнення цієї мети буде сприяти формуванню особистості, яка здатна пізнавати дійсність самостійно, а не у вигляді суми відомостей, яку суспільство постачає їйому.

Кафедра української мови